

שילוב נשים בצה"ל מחקרים וניסיונות

”

”בנוגע לשילוב נשים בתפקידי לחימה בצה"ל, קיים דפוס חוזר המאפיין את ההתייחסות למחקרים, לסקרים הפיזיולוגיים ולתצפיות המעקב הרפואיות. אחת לכמה שנים מתבצע מחקר רפואי נוסף או סקר רפואי, מפני שתוצאות המחקר הקודם אינן עולות בקנה אחד עם האוטופיה מבית מדרשה של יוה"ל". בסיום המחקר מוצגים נתונים זהים למחקרים הקודמים, והמחקר המקיף, המעמיק ולעתים ארוך השנים מגלה את מה שכולם כבר ידעו, שקיים שוני ביולוגי-פיזיולוגי מהותי בין גברים לנשים. המחקר כולל באופן קבוע המלצות להדרת נשים מתפקידי לחימה.

אולם, לא זו בלבד שהמלצות אלה אינן מיושמות, אלא שבדרך כלל הן מבשרות דווקא על שורת תפקידים חדשה שתיפתח, בבחינת "הכלבים נובחים והשיירה עוברת"¹.

”

מחקרים בצה"ל הבוחנים התאמת נשים לתפקידי לחימה²

שנה	תחום המחקר	גורם מבצע	מסקנות
199 9-20 00	בחינת פציעות אימון יתר במהלך טירונות	היחידה לפיזיולוגיה צבאית במכון לחקר רפואת הלוחם במפקדת קצין רפואה ראשי (מקרפ"ר) בשיתוף פעולה עם אנשי מחלקת כושר קרבי בצה"ל	כמעט 50% מהנשים סבלו מפציעות אימון יתר (בעיקר שברי מאמץ). להשוואה, רק כ-8% מהלוחמים הגברים נפגעים במהלך טירונות חי"ר..
200 0	בחינת התאמתן של נשים כלוחמות ביחידת החילוץ 669	צה"ל, יחידה 669	גוף האשה אינו מסוגל לעמוד בעומסים הפיסיולוגיים הנוצרים במהלך שירותו של לוחם ב-669. מחקרים רבים, בצה"ל ובעולם, הראו שבעת מאמצים פיסיים, כמו אלה הנדרשים מלוחמי היחידה, נשים עלולות להיפגע באופן בלתי הפיך. ³
200 3	בחינת רף הדרישות הפיזיות לנשים בתפקידי לחימה	היחידה לפיזיולוגיה צבאית במכון לחקר רפואת הלוחם במפקדת קצין רפואה ראשי (מקרפ"ר) בשיתוף פעולה עם אנשי מחלקת כושר קרבי בצה"ל	• מסע – עד 20 ק"מ. • נשיאת משקל – עד 40% ממשקל הגוף (גברים 55% ממשקל הגוף) קביעת המחקר: לנשים, אין יכולות פיזיולוגיות כדי לעמוד במאמצים שנגזרים מביצוע המשימות בחילות השדה
200 4	שני סקרים פיזיולוגיים לבחינת 14 מקצועות לחימה, ו-6 מקצועות טכנו לוגיסטיים הדורשים מאמצים גופניים עצימים	המכון לחקר רפואת הלוחם	נשים/חיילות מועדות לשברי מאמץ ופגיעות אורטופדיות אחרות בשיעורים הגבוהים עד פי עשרה ויותר ביחס לקבוצת גיל דומה של גברים/חיילים הנחשפים לעומסים גופניים דומים בגלל נתונה הפיזיים נשים לא יוכלו לשרת כלוחמות בטנקים או בגדודי חי"ר, שבהם נאלצים החיילים לשאת משאות כבדים במיוחד. ⁴
200 4-20	אחוז שברי מאמץ בקרב חיילות	מחקר חיצוני - ד"ר שמואל היינמן מבית	אחת מכל חמש לוחמות מפתחת שברי מאמץ.

המידע בקובץ זה בחלקו נערך מתוך הספר "נלחמות בצה"ל" מאת אל"מ רו שגיא, עמ' 156-162, אלא אם צוין אחרת.

מג"ב אימץ את ממצאי המחקר, והפחית את משקל ציוד הלחימה הניתן ללוחמות.	החולים מאיר בכפר סבא		206?
"ההבדלים הגופניים הקיימים... באים לידי ביטוי באי-יכולת לעמוד במאמצים הנדרשים ובשיעור הגבוה בהרבה (בהשוואה לצעירים) של שברי מאמץ ושל פגיעות אורטופדיות אחרות... במקרים החמורים, מתחייב שיקול מחדש בדבר עצם התאמתן של הנשים לתפקידים מסוימים. "המציאות מראה כי בכל התכונות – גופניות ואחרות – הרלוונטיות לענייני הצבא, הם פועלים לרעת הנשים." יש להימנע ממסגרות הכשרה מעורבות של נשים וגברים".	מדור תורה ומחקר במרכז כושר קרבי	חוברת מקיפה בנושא "אנטומיה ופיזיולוגיה של גוף האדם".	200 5
גם בהתאם להקלות של סרגל מאמץ מיוחד שנבנה לגדוד המעורב – 12% מהנשים סבלו משברי מאמץ, לעומת 0% גברים. הלוחמים המתאמנים המושג לפי סרגל המאמץ המותאם, משיגים כושר גופני נמוך מהנדרש ביחידות קרביות בצה"ל. ככלל, יש להפחית את הדרישות הפיזיות מאוכלוסיית הלוחמות בכ-30 אחוזים לעומת הבנים (אימוני סיבולת לב-ריאה ומשא כבד)	היחידה לפיזיולוגיה צבאית במכון לחקר רפואת הלוחם במפקדת קצין רפואה ראשי (מקרפ"ר)	מעקב לבחינת ותיקוף הסקר הפיזיולוגי שפורסם ב-2004. מעקב אחר לוחמים (85) ולוחמות (226) בגדוד קרקל, לאורך 16 חודשי שירות	200 4-20 09
חיילות לא יוכלו לשרת כלוחמות שריון. שילוב לוחמות בטנק יוצר נזקים	זרוע היבשה וחיל הרפואה	בחינת תפקוד אשה ממוצעת כלוחמת בחיל השריון	201 5⁵
הניסיון להכשיר חיילות לתפקידי לחימה בקו המגע, שהוא מעבר ליכולתן הפיזיולוגית - רק בשם השוויון - עלול להסתיים במספר רב של חיילות פצועות רק כדי לאתר את החיילת האחת שתעמוד בעומס העבודה הנדרש	מפקד המכון לחקר רפואת הלוחם בחיל הרפואה סא"ל פרופ' יובל חלד ומפקד היחידה לפיזיולוגיה צבאית לשעבר סא"ל במיל' פרופ' יורם אפשטיין	שילוב נשים במקצועות לחימה – ההיבט הפיזיולוגי	201 5⁶

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4658087,00.html>

חיל הרפואה: נשים לוחמות – רק בלי מגע עם אויב, מתן חצרוני, אתר MAKO 11/05/2015
שילוב נשים במקצועות לחימה – ההיבט הפיזיולוגי, כתב העת "מערכות" גלילי 468

להתאים את הסטנדרטים בנפרד לנשים ולגברים. במקצועות שאינם דורשים יכולות גופניות גבוהות במיוחד, שאינם דורשים נשיאת משאות כבדים לאורך זמן או הרמה של משאות כבדים (פגזים או ארגזי תחמושת ושאנים דורשים מגע התקפי עם האויב, ניתן לשלב בהצלחה לוחמות.			

שילוב הנשים בתפקידי לחימה - שלבים בתהליך⁷

הקמת צה"ל

במהלך מלחמת העצמאות הוחלט להוציא את כל הנשים ששירתו בתפקידי לחימה במסגרת ההגנה והמחתרות, למרות פערי כח האדם ביחידות הלוחמות. אחרי משבר מלחמת יום הכיפורים ב-1973, התחזקה המגמה להשפעה וביקורת ציבורית על צה"ל, והתנועה הפמיניסטית פעלה לשילוב מחדש של הנשים בתפקידי לחימה.

חיל הים - הניסוי נכשל

הסנונית הראשונה לשילוב נשים בתפקידי הדרכה ותפקידים מבצעיים (אך לא קרביים) הופיעה בחיל הים דווקא. בראשית אוגוסט 1976 הדהים מפקד החיל, אלוף (מיל') מיכאל ברקאי, את צה"ל כולו, כשהורה לערוך ניסוי להכשרת נשים לשירות על ספינת ההדרכה של החיל, אח"י נוּגָה. שלוש שנים לאחר מכן הורה יורשו של ברקאי, האלוף זאב אלמוג, להפסיק את הניסוי. בהודעה הרשמית נמסר כי הניסוי נכשל. נמסר כי מבחינה מקצועית תפקודו הנשים היטב, אולם על האונייה נוצרה אווירה קשה: קצינים וחיילים הטרידו מינית⁸ קצינות וחיילות; יחסי אישות רבים גרמו לקנאה ופגמו ברוח הצוות⁹.

שינוי חקיקה - אין הגבלת תפקידים לנשים

אולם הדרתן של הנשים מספינות חיל הים לא עצרה את המהפכה הפמיניסטית. ב-1987 הוכנס תיקון לחוק השירות, ולפיו הושמטה ההתייחסות לתפקידי נשים – מה ששמט את העיגון החוקי להגבלת תפקידים לנשים¹⁰.

חיילות חימוש בחיל השיריון¹⁴

בביטאון "שריון" ביוני 2003 פורסמה כתבה המתארת את השתלבותן המופלאה של חיילות חמשיות צריח ומכונאיות טנקים באופן מושלם במחלקת החימוש בבית הספר לשריון¹². אולם, בין השורות צוטטו החיילות בכתבה: "... אנחנו לא מרימות דברים שכבדים מדי... לפעמים יש מגבלות שחלות על אישה. אין מה לעשות, פיזית יש הבדל¹³". בפועל, תוך פחות משנה לאחר מכן, קצין חימוש ראשי הפסיק את הכשרתן של נשים כמכונאיות טנקים. הסיבה להחלטה היא המאמץ הפיזי שהמכונאיות לא הצליחו להתמודד עמו¹⁴. הפסקת השילוב של חיילות כמכונאיות טנקים באה בעקבות מחקר פיזיולוגי שקבע כי בשל נתונין, **נשים גם לא תוכלנה לשרת כלוחמות בשריון** (בשל משקל הפגזים) ואף לא בגדודי החי"ר, שבהם נאלצים הלוחמים לשאת משאות כבדים במיוחד¹⁵.

עפ"י עמ' 163-175 בספר

הטרדה מינית במונחי היום בישראל (אז כאמור לא היה קיים ביטוי כזה). חיילים הציצו לחיילות במקלחת, ניהלו התערבויות בנוסח "מי ישכב עם מי ובתוך כמה זמן" ועוד.

אלון, מרדכי, חיילות האמבטיה, ידיעות אחרונות, 7 ימים, 21/2/1997, עמ' 10.

נבו, ברוך. שור, ויעל "נשים בצה"ל", בתוך: נשים בצה"ל, אורי דרומי (עורך), ירושלים, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2001, עמ' 11 – 167.

בר-גיל, דורון. אשת-חיל (חימוש). שריון. יוני 2003. גיליון 18. ע"מ – 24 – 25.

שם.

אשר, איתי. הטובות לטיס – אבל לא לטנקים. מעריב. 17/2/2004.

שם.

מופז: עשרה מקצועות חדשים

ביולי 2000 אישר הרמטכ"ל שאול מופז להרחיב את תחומי השיבוץ לנשים בצה"ל בעשרה מקצועות נוספים. מדובר היה ברשימת מקצועות ותפקידים שהיו פתוחים עד אז בפני גברים בלבד או ששירות הנשים בהם הוגבל מאוד.

ברשימת התפקידים נכללו: לוחמות אב"כ ומסלקות פצצות עורפיות בחיל הנדסה, לוחמות בחיל התותחנים, לוחמות בשריון, מפעילות לוחמה אלקטרונית בחיל האוויר, לוחמות על ספינות חיל הים, לוחמות בסיורי הביטחון השוטף בגבול מצרים בפיקוד הדרום, צוללות מים רדודים ועוד.

כחלק משינוי המגמה, החל הצבא במהלך מואץ לשילוב נשים גם בתפקידי לחימה ובתפקידים תומכי לחימה.

מבקר המדינה: ניסוי ללא בקרה

דו"ח המבקר משנת 2002 מצביע על לקויים רבים ומציין:

"בתהליך שילוב נשים במקצועות לחימה לא שולבו גורמי הרפואה בצה"ל ולא גורמי תורה ומחקר במחלקת כושר קרבי בצה"ל. שילוב הנשים בתפקידי לחימה הוגדר **כניסוי**; הנשים שולבו ברוב מקצועות אלה מעל לתקנים, כתוספת לתקני כוח האדם של הלוחמים. למעשה בכך עודדו את המפקדים לקלוט נשים מעבר לתקנים המותרים וללא צורך אמיתי. בשילוב נשים למקצועות הלחימה, לא הוגדרו מדדים להצלחה, או לכישלון."

במסגרת בדיקת המבקר עלה כי שכיחות שברי מאמץ בקרב הלוחמות **במערך הנ"מ** בשיעור גבוה בהרבה מהלוחמים. לדוגמא, במחזור מרס 1999 לכ-19 אחוזים מהלוחמות היו שברי מאמץ לעומת כ-4 אחוזים מהלוחמים; ובמחזור אוגוסט 1999 – לכ-21 אחוזים מהלוחמות לעומת כ-2 אחוזים מהלוחמים; במחזור אוגוסט 2001, שהתקיים לאחר שהותאם ללוחמות סרגל מאמצים, ירד שיעור שברי המאמץ אצלן ל-13 אחוזים לעומת 4.5 אחוזים אצל הלוחמים. נתונים דומים עלו מבדיקה גם **בחיל התותחנים** באותה התקופה.

בהמשך, מחלקת כושר קרבי ביקשה לאכוף את הנחיותיה בנושא הפעלת סרגל המאמצים באמצעות אנשי מילואים מטעמה. בדוח המבקר התברר כי הדבר לא נעשה כראוי.

תותחנים: היוזם מודה בכישלון

צה"ל פתח מסלולי שירות קרבי **בתותחנים**, אשר חייב להוריד את רמת הכושר הגופני שנדרשה מהנשים בהשוואה לגברים.

קצין תותחנים ראשי (קתמ"ר), תא"ל דני כסיף, אשר יזם בתחילה את שילוב הנשים כלוחמות בתותחנים, הודה בראיון עיתונאי (2003) כי שילוב הנשים במערך הלוחם בתותחנים הוא ניסיון שנכשל, ובמילותיו שלו: "**עד היום השילוב של הבנות בחיל לא הוכתר בהצלחה**". זאת, בעת שכמאה לוחמות כבר שירתו בחיל שתחת פיקודו.

אולם, ראוי לציין כי תא"ל כסיף היה גם זה שידע לחדול מהשילוב במערך הלוחם תוך ניסיון לשלב נשים בתפקידים אחרים בתחום האיכון, במכ"ם לסוגיו ובמערכות מטאורולוגיות¹⁶. כך החל מ-2004 הודרו נשים מתפקידי הלחימה בחיל התותחנים ושולבו כלוחמות רק

במסגרת משגרי הרקטות (MLRS) כמפעילות מערכות איכון ירי ומערכות לניהול אש, שליטה ובקרה.

מדיניות שוויונית – "השילוב הראוי"

מפקד זרוע היבשה הכריז שצה"ל נוקט מדיניות שוויונית, וזו כונתה מדיניות "השילוב הראוי"¹⁷. המדיניות הזאת נסמכה על פקודת מטכ"ל 33.0207, שפורסמה במסגרת חוזר מפ"ע 2004-48 בדצמבר 2004. ההצהרות לא תאמו את המצב בשטח. השוויון המעושה הושג באמצעות חוסר שוויון בדרישות מהנשים לעומת הנדרש מהלוחמים הגברים: "הנשים עוברות בדיוק אותו מסלול כמו שאר החניכים, למעט החלק של המאמץ הפיזי..."¹⁸.

בגדוד קרקל מעיד מפקד פלוגה כי:

"בגיוס מרץ 2004 מחזור הגיוס בפלוגה מנה מאה ושישים חיילים וחיילות. מתוכם 75 אחוזים בנות. חצי מהבנות שהגיעו לפלוגה כלל לא ידעו כי מדובר בכלל בגדוד לוחם. נוכחנו כי ההליכות המנהלתיות במהלך היום (דוגמת ההליכה לחדר האוכל – מרחק שלוש מאות מטר ממאהל המגורים הפלוגתי) מקצרות משמעותית את 'יתרת ההליכה' שאושרה לנו על ידי סרגל המאמצים ולא מאפשרות לנו לקיים אימוני כושר ומסעות. ביקשנו ואושר לנו בניית חדר אוכל בצמוד למאהל הפלוגתי. במהלך מטווחי הירי, חיילים שהיו זקוקים להתפנות, היו מוצאים עץ או מקום מאחורי המטווחים, ומתפנים. מה תעשנה החיילות? אותו דבר. בסיכום הטירונות שנערך בבסיס האימון החטיבתי (בא"ח) הוצגו הנתונים הבאים: **שלושים ואחת בנות ושלושה בנים מהפלוגה שלי נשלחו במהלך הטירונות לקב"ן!** עשרים וחמש מהן נפלטו מהפלוגה כבר בטיירונות. מספר המופנים לקב"ן מפלוגתי התגלה כגדול יותר ממספר המופנים לקב"ן, מכלל חמשת הפלוגות הנוספות שעברו באותה עת טירונות בבא"ח גם יחד קצת פחות מחצי מהן שרדו מסלול ונפלטו מהפלוגה בשלבים שונים"¹⁹.

פרמדיקיות - ומה יקרה במלחמה?

בחטיבת כפיר פתחו את קורס הפרמדיקים החל מ-2009 לחיילות. בוגרות הקורס שולבו כפרמדיקיות בגדודים, המצטרפות לפעילות המבצעית בשטחי יהו"ש כחלק אורגני מהגדוד. בלחימה בעומק השטח, הדבר עשוי להוות בעיה. פרמדיקית הוצבה ב-2006 בחטיבת החרמון ולא היתה כשירה לנשיאת משקלים בתנועה רגלית עם גדוד חי"ר. בחורף 2007–2008 הוצבה פרמדיקית בגדוד 202 של הצנחנים שביצע תעסוקה בהר דוב ובשל בעיות כושר נשיאה ושהייה בשטח לא השתתפה כנדרש במארבים שביצעו הפלוגות

השילוב הראוי הוא תוכנית העוסקת בתנאים הנדרשים לחיילים דתיים, בני כל הדתות, על מנת שיוכלו לשרת בצה"ל מבלי שיפגעו ערכיהם, אמונותיהם ואורח חייהם. הפקודה דנה בשילובן של חיילות במערכים הצבאיים השונים מבלי שהדבר יפגע באורח חיי החיילים הדתיים המשרתים במערכים אלו בצבא. השילוב הראוי פורסם כפקודה בשנת 2002 שהתבססה על מסמך עקרונות שאובש בוועדה מטכ"לית בראשות מפקד זרוע היבשה. בשנים הראשונות להפעלתה, התקיימה מנהלת שתפקידה היה לוודא כי ההנחיות מועברות לכלל הנוגעים בדבר ולפקח שההנחיות מיושמות הלכה למעשה. בין הנושאים שהתוכנית טיפלה בהם היו: מגורים, הופעה ולבוש, שיבוץ והכשרה, פיקוד והדרכה, פעילויות פנאי והימנעות מפגיעה ברגשות. נוהל השילוב הראוי נועד להוות תשובה הולמת להתערותן ההולכת וגוברת של נשים ביחידות צה"ל ומתן פתרון לבעיות שיצצו בעקבות המצב החדש שנוצר. בשנים הראשונות היו חריגות הנובעות מהרגלים ישנים, לדוגמה, ההנחיה הקודמת האוסרת כניסת חיילים למגורי חיילות, יושמה, ואילו ההוראה האוסרת כניסת חיילות למגורי חיילים לא נאכפה. אולם, פירוק המנהלת ואי הקפדה של קיום נוהל השילוב הראוי גרמו למעשה להיעלמותו.

לוי, יעל. גדוד הקרקל. במחנה, 6/8/2004.

תחקירן הפורום לחוסן צה"ל בשיחה אישית עם מפקד פלוגה בגדוד קרקל, ספטמבר 2004.

